

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN 100. YILINDA KIBRIS MESELESİNİN KIRILMA NOKTASI OLARAK “ANNAN PLANI”

“ANNAN PLAN” AS THE BREAKING POINT OF THE CYPRUS ISSUE IN THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Dr. Öğr. Üyesi İskender KARAKAYA¹

Doç. Dr. Levent Ersin ORALLI²

ÖZ

Annan Planı, Soğuk Savaş sonrası Kıbrıs meselesinde bir dönüm noktası olmuştur. 2004 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs sorununun çözümü için ortaya atılmıştır. Kıbrıs adasındaki siyasi ve toprak anlaşmazlıklarını sona erdirmeyi hedefleyen bu plan, adanın kuzeyindeki Türk toplumu ve güneyindeki Rum toplumu arasında bir federal çözüm sağlamayı amaçlamıştır. Plan, Kıbrıs adasının yeniden birleşmesini, iki toplum arasında politik güç paylaşımını, mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesini ve Türk askerlerinin adadan kademeli çekilmesini içermektedir. Ancak, Rum kesimi ve liderleri plana karşı tepki göstermiş ve referandumu da kabul etmemiştir. 2004 yılında yapılan referandum sonucunda, Rum kesimi planı reddederken, Türk kesimi ise kabul etmiştir. Annan Planı, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik önemli bir adım olarak kabul edilse de taraflar arasındaki anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu makalede Annan Planı'nın Kıbrıs Meselesindeki “kırılma noktası” olduğu iddia edilmekte ve bununla beraber bu deneyimin başarısız olmasının nedenleri sorgulanmaktadır. Çalışmada, Annan Planı'nın Kıbrıs'ın birleşme yolundaki son girişim olduğu, 2004 sonrası Kıbrıs meselesinde, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) izlediği politikalarla sorunun çözülemediği ve Türkiye'nin dış politikasını etkilediği, bununla beraber planın başarısız olmasının, bölgesel ve küresel açıdan enerji, güvenlik ve dış politikayı da etkileyen ve adadaki birleşme umutlarını bitiren bir süreci başlattığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Annan Planı, Kıbrıs, ABD, Türkiye, Birleşmiş Milletler.

JEL Sınıflandırma Kodları: F50, F51 F52, F53.

ABSTRACT

The Annan Plan was a turning point in the post-Cold War Cyprus issue. It was put forward in 2004 by United Nations (UN) Secretary General Kofi Annan for the solution of the Cyprus problem. Aiming to end the political and territorial disputes on the island of Cyprus, this plan aimed to provide a federal solution between the Turkish community in the north of the island and the Greek community in the south. The plan includes the reunification of the island of Cyprus, the sharing of political power between the two communities, the reorganization of property rights and the gradual withdrawal of Turkish troops from the island. However, the Greek Cypriot side and its leaders reacted against the plan and did not accept the referendum. As a result of the referendum held in 2004, the Greek part rejected the plan, while the Turkish part accepted it. Although the Annan Plan was accepted as an important step towards the solution of the Cyprus problem, it failed due to disagreements and conflicts of interest between the parties. In the study, it is claimed that the Annan Plan is the "breaking point" in the Cyprus issue, and the reasons for the failure of this experiment are also questioned. In the study, it is determined that the Annan Plan was the last attempt to unite Cyprus, in the Cyprus issue after 2004; the Greek Cypriot Administration (GCA) of Greece could not solve the problem with the policies followed and Turkey's foreign policy was affected; however, the failure of the plan in terms of energy has initiated the process to affect energy, security and foreign policy in the regional and global scale and to exhaust the hopes of unification on the island.

Keywords: Annan Plan, Cyprus, USA, Turkey, United Nations.

JEL Classification Codes: F50, F51 F52, F53.

¹ Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, iskenderkarakaya@gmail.com

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ersinlevent@yahoo.com

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

In this study, the effect of the Annan Plan (2004) on the Cyprus Issue has been examined. In this study, which deals with the Cyprus Issue from a historical perspective and its content, the meaning of the plan for Cyprus is discussed in all its dimensions. Not only is the plan a solution, but also what rights, advantages and disadvantages it brings for both parties in Cyprus, and its consequences for both parties are discussed. However, the Annan Plan was seen as the last attempt of the unification efforts in Cyprus, and no other plan has been put on the table since this date.

Design/methodology/approach:

In this study, qualitative analysis method was used, and what kind of results the Annan Plan brought for both sides, its content and features, were discussed in terms of normative and legal aspects. However, in this plan, which is of great importance for Turkey, the data were analyzed, and the results were examined comparatively for both sides.

Findings:

The plan aims at the reunification of the island between the Turkish community living in the north of Cyprus and the Greek community in the south. The Annan Plan envisages the organization of the island as a federal state. Accordingly, it was envisaged that a federal state would have a bi-zonal and bi-zonal structure. The Greek part of the island in the south and the Turkish part in the north would unite with the federal government and this government would ensure a fair sharing of power between the two communities. The plan detailed the functioning, powers and functions of the federal government. The Annan Plan also focused on the reorganization of property rights. The property rights of the Turkish population, who settled in the north of the island after the Cyprus Operation in 1974, would be recognized and protected with the plan. Likewise, the property rights of the Greek population living in the south would be guaranteed. The plan also addressed the military presence of Cyprus. The gradual withdrawal of Turkish soldiers from the island and a security arrangement under the auspices of the UN were envisaged. This arrangement aimed to ensure peace and security on the island. However, the Annan Plan was not implemented because the Greek Cypriot side did not accept the plan. In the referendum held in 2004, the Greek Cypriot side rejected the plan. The complexity of the Cyprus problem, conflicts of interest and political differences between the parties prevented the plan from being implemented. However, the Annan Plan is still remembered as an important document that serves as a reference for future efforts to resolve the Cyprus problem.

Conclusion and Discussion:

The Annan Plan represented an important opportunity for the resolution of complex and historically deepened political and territorial disputes on the island of Cyprus as a result of the referendum held in 2004, but the results were not as desired. As a result of the referendum, the Greek community living in the south of the island of Cyprus rejected the Annan Plan by rejecting it. The Greek Cypriot community found the federal structure and property rights arrangements provided by the plan insufficient and also thought that the plan overcompromised the demands of the Turkish Cypriot side. The rejection of the Greek Cypriot side prevented the implementation of the plan and interrupted the solution process. On the other hand, the Turkish community living in the north of Cyprus accepted the Annan Plan and supported it. The federal structure presented by the plan and the regulations addressing the security concerns of the Turkish Cypriot community reflected the Turkish community's belief and desire for the solution process. However, the acceptance of the Turkish Cypriot side prevented the implementation of the plan due to the rejection of the Greek Cypriot side. In conclusion, although the rejection of the Annan Plan delayed hopes for a solution to the Cyprus problem, it deepened the political deadlock between the two communities on the island of Cyprus. The failure of the Annan Plan increased the distrust and political conflict between the parties and led to the failure to take another step towards the solution of the Cyprus problem. However, some elements of the plan, such as federal structure and property regulations, remain valuable as recommendations that can be used as references for future resolution initiatives. For the solution of the Cyprus problem, it is necessary to seek new approaches that will ensure trust and cooperation between the parties. In this article, it is claimed that the Annan Plan is the "breaking point" in the Cyprus Issue, and the reasons for the failure of this experiment are also questioned. In the study, the Annan Plan was the last attempt to unite Cyprus, in the post-2004 Cyprus issue, the problem could not be resolved with the policies followed by Greece, the Greek Cypriot Administration (GCA) and it affected Turkey's foreign policy. It was concluded that it started a process that also affected the security and foreign policy and ended the hopes of unification on the island. Especially in recent years, Turkey's legal arguments that Northern Cyprus has the right to benefit from energy resources fairly, after the discovery of natural gas and oil reserves in the surrounding sea regions of Cyprus and regional instability, and the Greek Cypriot side on the island. Attempts to curb unilateral activities of the Republic of Turkey reveal that the Republic of Turkey plays such an important role in the focus of the solution in favor of fairness on the island of Cyprus. When history is reconsidered in terms of solution efforts, it has been understood that the post-2004 process has become more international, and that the negotiations are far from reaching a solution and unifying the island, even if the negotiations continue in form. The problem of the geopolitical and geoeconomic position and importance of the island of Cyprus has caused it to evolve into a multidimensional process involving regional and global actors, rather than being just a political issue.

1. GİRİŞ

Türkiye için yaşamsal bir değer taşıyan Kıbrıs Adası, XII. yüzyıldan bu yana dünya siyasetinin ve ekonomisinin göz bebeği olan Doğu Akdeniz'in merkezinde yer almakta olup, dünyanın en önemli stratejik bölgelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Kıbrıs adası; Türkiye, Ortadoğu, İran, Suriye ve Irak'a bağlantılı coğrafi konumu, Hazar Havzası'nda bulunan büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine yakınlığı, Bakü-Ceyhan boru hattının ve Türk boğazların kontrolü dolayısıyla ABD, Avrupa Birliği ve diğer güçler için büyük önem arz etmektedir. Bu güç savaşında Doğu Akdeniz bölgesi dahilinde üzerinde en çok spekülasyon yapılan topraklar Kıbrıs adası olarak belirmektedir. Adanın istikrarının tüm dünyayı ilgilendirir hale geldiği bu paralelde, Türkiye'nin bölge siyasetine kayıtsız kalması mümkün görünmemektedir. Avrupa Birliği ve ABD'nin politik çıkarlarını yarıştırdığı global arenada, Türkiye gibi bölgesel bir güç mutlaka bölge siyasetinde söz söyleyebilme inisiyatifini kullanmalıdır (Stephen, 2003). Bu çalışmanın çıkış noktası da tam bu noktada anlam kazanmaktadır.

Kıbrıs'ta kalıcı bir barışın sağlanması, her durumda, iki toplum arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin tarihini görmezden gelmeyen, akılcı çözümlerin üretilmesiyle mümkündür. Hangi tarihsel ve sosyal nedenlerle olursa olsun, Kıbrıs'ta iki toplum arasında sıcak çatışmalar yaşanmış olduğu ve bu iki toplumun uzun bir süredir birbirleriyle hiçbir sağlıklı temas kurmadığı gerçeği çözüm arayışlarında mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Türk tarafının hak ve çıkarlarını güvence altına alacak somut maddelerin çözüm planına yansması sağlanmalıdır. Kıbrıs'ta uluslararası camianın uyguladığı izolasyon ve ambargolar nedeniyle çözüme daha çok gereksinim duyan tarafın Türk tarafı olduğu akıllardan asla çıkarılmamalıdır. Çözüm ve istikrar Kıbrıs Türkü'nün mutlak suretle lehine olacaktır, yazının tamamı bu realite çerçevesinde işlenmiştir. Ancak bulunacak bir çözüm adil ve kalıcı değildir. Hedef adaya adil ve kalıcı bir çözümün gelmesine katkı koymak olmalıdır.

Bu yolda önemli bir altyapıyı tarafların önüne sunduğu iddia edilen, Kıbrıs Türk kesiminde çeşitli siyasi grupların önem verdikleri ve destekledikleri bir argüman olarak beliren Annan Planı, BM tarafından öne sürülmüş bir barış planı olarak, barışa katkı koymak amacıyla sunulmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ismiyle anılan çözüm planının, Türk tarafının isteklerini içerdiği, Rum ve Yunan medyasında yazılıp çizilmiş, hatta Rum tarafının bundan büyük bir rahatsızlık duyduğu iddia edilmiştir. İddia edildiği kadarıyla, Kofi Annan planda, Türk tarafının eşitliğini tescil etmiş, iki parça devletten oluşacak ortak devlette azınlık-çoğunluk ilişkisi olmayacağını vurgulamış, Kıbrıs Türkü'nün yıllardır mücadelesini verdiği konulara yer vermiştir. Kısacası bardağın ne kadarının dolu olduğu belli olmayan kısmı kamuoyunun önüne getirilirken, bardağın boş kısmı gözden kaçırılmıştır.

Türk tarafının çözüm için bugüne kadar ısrarla üzerinde durduğu üç parametre olan "siyasal eşitlik, iki kesimlilik ve egemenliğin" 1960 Anayasası'ndaki ve Annan Planı'ndaki yansımaları ile iki belge arasında oluşan farklılıklar, çalışmamızda tartışılan konuların ana başlıkları olarak belirmektedir. Bu karşılaştırmaya ek olarak, Annan Planı'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisine yansması çalışmamızda ele alınacak diğer başlıktır.

Annan Planı'nın ve sonuçlarının içeriğinin inceleneceği bu çalışmada, Annan Planı'nın Kıbrıs meselesindeki "kırılma noktası" olduğu iddia edilmekte ve bununla beraber bu deneyimin başarısız olmasının nedenleri sorgulanmaktadır. Çalışmada, Annan Planının adanın federal açıdan Kıbrıs'ın birleşme yolundaki son girişim olduğu, 2004 sonrası Kıbrıs meselesinde, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) izlediği politikalarla sorunun çözülemediği ve Türkiye'nin dış politikasını etkilediği, bununla beraber planın başarısız olmasının, bölgesel ve küresel açıdan enerji, güvenlik ve dış politikayı da etkileyen ve adadaki birleşme umutlarını bitiren bir süreci başlattığı sonucuna varılmıştır.

2. SİYASAL EŞİTLİK

2.1. Annan Planı'nda Siyasal Eşitlik

Annan Planı'na göre, Kıbrıs'ta bir ortak devlet ve iki parça devlet var olacak ve ortak devlet Parlamentosu, biri Senato, diğeri de Vekiller Meclisi (Temsilciler Meclisi) adını alan iki kamaradan oluşacaktır. Vekiller Meclisi 48 üyeden oluşacak ve bu sayının Türk ve Rum parça devletlerinden gelen üyeler arasındaki dağılımı, her iki parça devletin iç yurttaşlığındaki nüfus oranı üzerinden belirlenecektir.³ Buna karşın, Vekiller Meclisi'nin Türk parça devletinden gelen üyelerinin Meclis'teki oranı hiçbir durumda ¼'ün altına düşmeyecektir. Planın öngördüğü üst

³ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Madde 5 "Ortak devlet" hükümeti, 1/a

meclis olan Senato da 48 üyeden oluşacak ve 48 üyenin 24'ü Türk parça devletinden, 24'ü de Rum parça devletinden gelecektir. Planda belirlenen Anayasanın 21. maddesine göre, her iki kamarada da toplantı yeter sayısı üye sayısının salt çoğunluğudur. Anayasada aksi belirtilmedikçe, Parlamento kararları her iki kamaranın oylamaya katılan üyelerinin salt çoğunluğunun oyunu gerektirecektir (Aslım, 2022; Özersay, 2012).

Bunun yanında, Parlamentosunun herhangi bir kararının onaylanabilmesi için, Senato'daki her iki parça devlet temsilcilerinin ¼'ü tarafından onaylanması gereklidir. Bu düzenleme, özellikle sayısal azınlığı temsil eden Türk toplumunu güvence altına almak üzere getirilmiş bir tür veto yetkisi olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Yani, Vekiller Meclisi'nde çoğunlukta olan Rumlar, orada Türklerin aleyhine olan bir yasa tasarısını oy çokluğuyla kabul etmiş olsalar ve Senato'da bu tasarı oy çokluğuyla onaylanmış olsa bile, Senato'da Türk parça devletinden gelen üyelerin ¼'ü bu tasarıya olumlu oy vermedikçe, tasarının yasalaşması mümkün olmayacaktır. Buraya kadar Kıbrıs Türklerinin temel çekincesi olarak beliren nokta, plana göre kuzeye yerleştirilecek Rumların siyasal haklarını kullanmaya başlamaları ile "Türk parça devleti" ifadesinin anlamını yitirecek olmasıdır. Plan iki toplumlu yapıyı tamamen reddetmekte ve toplumu değil; toprağı esas alarak Kıbrıslı Türklerin temsil kabiliyetini orta vadede ortadan kaldırmaktadır (TUSAM Kıbrıs Raporu, 2006).

Türk tarafı için siyasi eşitlikle ilgili en büyük endişe, Kıbrıs'ta kurulması planlanan Türk parça devletinde yerleşecek olan Rumların statüsüyle ilgilidir. Anlaşma gereği, Türk parça devletine geçen Rumlar, 11 yıl sonra siyasi haklarını kullanmaya başlayacaklardır. Bu durum, Türk parça devletinin kendi Meclisi'nde ve aynı zamanda ortak devletin Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nde Rumların Türk parça devletini temsil etmelerine yol açacaktır. Senato'da koltuk dağılımının ise, homojen olmayan iki parça devlet arasında nasıl yapılacağı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Türk parça devletinde vatandaşı olan Rumlar, toplam nüfusun yüzde 21'ini oluşturarak önemli bir siyasi etkiye sahip olabilecekler. Rumların kendi içlerinden seçecekleri temsilciler neticesinde,⁴ senatoda Türk parça devletine ayrılan 24 koltuğun dağılımı 6 Rum ve 18 Türk şeklinde meydana gelebilecektir. Temsilciler Meclisi'nde Türk parça devletine ayrılan koltukların paylaşımı, 8'i Türk ve 4'ü Rum temsilcisi şeklinde gerçekleşebilir. Türk parça devletinin vatandaşı olan Rumların, Rum parça devletinin temsilcileri ile iş birliği yapmaları muhtemel görüldüğü için, Kıbrıs Türk tarafı için büyük bir risk taşımaktadır. Bu durum, Türk parça devletine yerleşen Rumların siyasi haklarını kullanmalarıyla birlikte, parlamentodaki siyasi dengeyi etkileyebilir ve sonuçta siyasi eşitliği zayıflatabilir. (Gözgüzelli, 2021).

Ortak Devlet'in yönetimini üstlenecek Başkanlık Konseyi için de benzer şartların geçerli olacağı ortadadır. Ortak Devlet'in dönüşümlü başkanlığına sahip olacak Başkanlık Konseyi'nin de oluşumunda aynı oran bulunmaktadır. Konsey üyesi olmak için tek listeden seçilecek olan altı kişinin en az ikisinin diğer parça devletten olması gerekmektedir.⁵ Bu durumda dört üye Rum parça devletinden, iki üye de Türk parça devletinden olacaktır. Ancak burada bu üyelerin Türk olması şartı aranmazken, parça devlet vatandaşı olmaları yeterli olacaktır. "Türk tarafı, uzun vadede bu iki kişiden birinin Rum asıllı olması olasılığını da ihtimaller dâhilinde görmektedir" (Uslu, 2022).

Plana göre Başkan hangi parça devletten geliyorsa, başkan yardımcısı da diğer parça devletten olacaktır. Başkanlık Konseyi, kararlarını oy birliğiyle almak için özel bir çaba gösterecektir. Buna karşın, oy birliğinin sağlanmadığı durumlarda, oy çokluğu da yeterli kabul edilecektir. Anayasada "oy birliği ile karar almak için özel çaba gösterilecektir" tarzında bir yaklaşım, planın nesnellikten ne denli uzak olduğunu göstermek adına önemli bir argümandır. Oy çokluğuyla alınan kararlarda, her bir parça devletten en az bir üyenin olumlu oyu gerekmektedir. Görüldüğü gibi Başkanlık Konseyi'nin oluşumunda, nüfus olarak çoğunlukta bulunan parça devlete, Başkanlık Konseyi'nde daha çok sayıda üyeyle temsil edilme şansının tanınması açısından çoğunluk sistemi egemendir. Karar alma noktasında parça devlet temsilcisinin bir oyunun gerekliliği aranması ibaresi başlangıçta Kıbrıs Türklerinin lehine gibi bir düzenleme olarak belirlemekte ise de, Kuzeye yerleşecek Rumların oy kullanma hakkını kazanmaları ile Kuzey parça devletinin iki temsilcisinden birinin Rum olma ihtimali adanın geleceğini tam bir açmazla sürüklemektedir (Keser, 2022).

⁴ Bu yaklaşım kendiliğinden gelişen bir süreçtir. Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın kendi içlerinden Türk parlamenterler belirlemeleri ve hükümet içerisinde etkin bir konuma gelmeleri gibi, Kıbrıs Türk tarafında da sayısal olarak önemli bir azınlık konumuna gelecek Rumlar, kendi belirleyecekleri adayları ortak meclise ve senatoya taşıyarak, Kıbrıs Rum kesimi temsilcileriyle ortak hareket edecek bir yapıyı meydana getireceklerdir.

⁵ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Taslak İlave I: Kıbrıs Anayasası, Kısım B: Yürütme, Madde 25: "Başkanlık Konseyi".

Bunlara ek olarak, Rum üyelerin hiçbir zaman iki dönemden fazla üst üste başkanlık yapamamaları ve Başkan Rum olduğu takdirde başkan yardımcısının mutlaka Türk olması zorunluluğunun getirilmiş olması da, Türkleri başkanlık mevkiinden dışlamama ve devletin iki önemli bileşenini yürütme organında eşgüdüm içinde çalışma zorunluluğuna tabi tutma hedefleri güden düzenlemelerdir (TUSAM Kıbrıs Raporu, 2006). Planda, 1960 Anayasası'nda var olan, bir Rum başkan, bir Türk başkan yardımcısı ve bakanlar kurulundan oluşan yürütme organının yerine, İsviçre'deki Federal Konsey'e benzeyen bir Başkanlık Konseyi önerilmiş ve bu Başkanlık Konseyi'nin yine İsviçre'deki sisteme benzer biçimde dönüşümlü başkanlık ve başkan yardımcılığı ilkesi üzerinden çalışacağı belirtilmiştir. Bu durumda Annan Planı'ndaki Başkanlık Konseyi'ni daha iyi anlayabilmek için İsviçre'deki sistemi iyi tahlil etmenin önemli ölçüde yarar sağlayacağına kuşku yoktur (Brilliant, 2004).

2.1.1. İsviçre'deki Hükümet Sistemi

İsviçre'de yasama organı, nisbi temsil esasına göre halk tarafından doğrudan doğruya seçilen Milli Konsey ile eyaletlerin eşit temsiline dayanan Eyaletler Meclisinden oluşur (Lijphart, 1986). Yürütme organı ise, bu Parlamentonun seçtiği yedi kişiden oluşan Federal Konsey'dir. Konsey'deki yedi üyenin her biri bir bakanlığın başında bulunmaktadır (Ulrich, 2001, s.32-33).⁶ Federal Konsey'in başında yine Parlamento tarafından bir yıllığına seçilen bir başkan vardır. Daha çok temsili bir işleve sahip olan başkanın hiçbir özel yetkisi yoktur. Başkan, Konsey toplantılarına başkanlık eder, ancak günümüz parlamenter sistemlerindeki başbakanların yönlendirici ağırlığına sahip değildir. Federal Konsey içerisindeki konumu, eşitler arasında birinci (primus inter pares) olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu "birincilik", koordinasyon işlevini ya da liderlik pozisyonunu içermez; olsa olsa, daha önce de vurgulandığı gibi, hükümet toplantılarını yönetme ve İsviçre'yi temsil etme görevini ifade eder (Ulrich, 2001, s. 27).

Parlamento, Federal Konsey üyelerini tek tek seçmektedir. O nedenle Federal Konsey, parlamenter rejimlerdeki hükümetler gibi kolektif sorumluluk taşıyan bir organ değildir. Bu durum Parlamentonun, Federal Konseyi güvenoyu mekanizmasına başvurmak suretiyle düşürme olanağını ortadan kaldırmaktadır. Buna karşın Parlamento, Federal Konsey üzerinde diğer parlamenter denetim olanaklarını yoğun olarak kullanmaktadır (Kriesi, 2001, s. 71). Federal Konsey üyeleri doğrudan doğruya Parlamento tarafından seçildikleri için, Federal Konseyin Parlamentoyu fesih yetkisi yoktur (Kriesi, 2001, s. 71).

Birçok yazar, İsviçre'deki hükümet sisteminin, başkanlık sisteminden, yarı başkanlık sisteminden ve parlamenter sistemden farklı bir sistem olan "meclis hükümeti sistemi" olduğunu ileri sürmektedir (Kriesi, 2001, s. 9; Turhan, 1991, s. 460). Meclis hükümeti sisteminin (Turhan, 1989, s. 24-25) tipik özelliği, tüm yetkilerin yasama organında toplanması ve yürütmenin tamamen yasama organına tabi olmasıdır (Esen, 1971, s. 64). Nitekim İsviçre'nin 1848 tarihli Anayasasını hazırlayanların temel amacının Federal Meclisin Federal Konsey üzerindeki üstünlüğünü sağlamak olduğu söylenmektedir. Buna karşın, güvenoyu mekanizmasının yokluğu dolayısıyla, Federal Meclisin Federal Konsey üyelerini görev süreleri dolmadan önce görevden alamaması Parlamentonun üstünlüğünü önemli ölçüde azaltan bir etken olarak göze çarpmaktadır (Kriesi, 2001, s. 61-62).⁷ Bu nedenle İsviçre'yi, klasik anlamda bir meclis hükümeti sistemi olarak değerlendirmek aslında o kadar da kolay değildir (Esen, 1971, s. 64).⁸ İsviçre'de, Parlamentonun yürütme organını düşürme olanağının bulunmamasının paralelinde, yürütme organı da Parlamentoyu feshetme yetkisine sahip kılınmamıştır. Bu noktadan hareketle, sert bir kuvvetler ayrılığına sahip olan İsviçre sistemini başkanlık sistemine benzetmek mümkündür. Bununla birlikte, başkanın halk tarafından değil de Parlamento tarafından seçildiği hatırlanırsa, İsviçre'nin hükümet sisteminin başkanlık sistemi de olmadığı açıkça görülecektir (Esen, 1971, s. 64).⁹

Lijphart, bu durumda, İsviçre'deki sistemi, "meclis hükümeti sistemi" adı altında yeni bir hükümet sistemi olarak değil de, bazı özelliklerini parlamenter sistemden, bazı özelliklerini de başkanlık sisteminden alan melez bir sistem

⁶ İsviçre'deki yedi bakanlık, 1. Dışişleri, 2. İçişleri, 3. Adalet ve Polis, 4. Savunma, Sivil Savunma ve Spor, 5. Maliye, 6. Ekonomi, 7. Çevre, Ulaştırma, Enerji ve İletişim Bakanlıklarıdır.

⁷ Yine de İsviçre Parlamentosunun parlamenter sistemin egemen olduğu ülkelerin parlamentolarından daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Parlamenter sistemlerde parti disiplini ve hükümete sadakat dolayısıyla görülen parlamentonun zayıflaması eğilimi, yasama organı ile yürütme organı arasındaki sert kuvvetler ayrılığı nedeniyle İsviçre'de görülmemektedir.

⁸ Oysa yürütme organını oluşturan üyelerin görevine son vermenin yasama organının her zaman yapabileceği bir şey olması Meclis Hükümeti sisteminin ayırt edici özelliği olarak gösterilmektedir.

⁹ Oysa yürütme organını oluşturan üyelerin görevine son vermenin yasama organının her zaman yapabileceği bir şey olması Meclis Hükümeti sisteminin ayırt edici özelliği olarak gösterilmektedir.

olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını ileri sürmüştür (Ulrich, 2001, s. 22).¹⁰ Din boyutu, dil boyutu ve sosyo-ekonomik boyut çerçevesinde ciddi bölünmeler yaşayan İsviçre’de, çoğulcu toplum yapısının çoğunlukçu ilkeler çerçevesinde demokratik bir biçimde bir arada tutulabilmesi mümkün değildir (Lijphart. 1986, s. 16). İsviçre toplumu, bu olgudan hareketle, oydaşmacı ilkeleri hem hukuki hem de fiili yollarla hükümet sistemine yansıtmıştır. Bu açıdan, İsviçre Federal Konseyi’ni oluşturan dört büyük parti (Radikal Demokratlar, Sosyal Demokratlar, Hristiyan Demokratlar ve İsviçre Halk Partisi) arasında 1959 yılından beri hiç değişmeksizin var olan 2:2:2:1 formülü (ki siyaset bilimciler bu formüle sihirli formül adını vermişlerdir) dikkatle incelenmeye değerdir (Ulrich, 2001, s. 22). Sihirli formül yanında, aynen onun gibi gayrı resmi bir diğer formül de, değişik dilleri konuşan grupların Konsey’de orantılı bir biçimde temsil edilmelerini sağlamaktadır. Buna göre Konsey’de, dört-beş Almanca konuşan üye, bir-iki Fransızca konuşan üye ve çoğu zaman bir de İtalyanca konuşan üye yer almaktadır (Lijphart, 1986, s. 14-15). Bu gayrı resmi toplumsal uzlaşma, elli yılı aşkın bir süredir İsviçre yürütme organında büyük bir koalisyonun devam etmesini sağlamış ve toplumun çok büyük bir kesimi Federal Konsey’de temsil edilme şansına sahip olmuştur. İsviçre gibi çoğulcu bir toplumda, hemen herkesin, Federal Konsey’de kendisini temsil eden en az bir üye olduğunu düşünmesi hiç kuşkusuz ki son derece önemlidir. Bu yolla, toplumdaki önemli bileşenlerden hiçbiri kendisini dışlanmış hissetmemekte ve sistemin dışına düşmemektedir. Oysa bu oydaşmacı formülün yerine çoğunlukçu bir sistemin tercih edilmesi durumunda, çoğulcu İsviçre toplumunda bölünmelerin ve kopmaların yaşanması ciddi bir ihtimal haline gelebilecektir (Özersay, 2012).

Bu plana kadar, başkanlık sistemi Kıbrıs için önerilen tek anayasal tercih olarak görülürken, bu planla birlikte başkanlık sisteminden önemli ölçüde farklı, yeni bir hükümet sistemine yönelindiği görülmektedir. Bu yaklaşım, planın olumlu olması muhtemel kısımları arasında değerlendirilmelidir. Bu formülle Kıbrıs meselesinin çözümü için yeni birtakım metotların geliştirilebileceği ve siyasi temsil ve anayasal düzen konularındaki kısır döngünün çözümsüzlüğün başlıca sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. Annan Planı’nın yasama ve yürütmeye ilişkin öngördüğü modelin ve siyasal eşitlik yolunda Türk tezlerini geri planda bırakan maddelerinin ardından, 1960 Anayasası’nın kurduğu hükümet modelini değerlendirmekte, yeniden tasarlanan yapı ile 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki kâğıt üzerindeki farklılıkları görmek adına yarar vardır (Hannay, 2005).

2.2. 1960 Anayasası’nın Kurduğu Hükümet Sistemi

1960 Anayasasının kurduğu hükümet sistemi, %70’i Rum ve %30’u Türk üyelerden oluşan, başkanı Rum ve başkan yardımcısı da Türk olacak olan bir yasama organıyla, bir Rum başkan ile bir Türk başkan muavini ve onlar tarafından atanacak 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacak bir yürütme organı arasındaki ilişkiler üzerinden şekillenmektedir. Bunların yanında, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum cemaatlerinin birer cemaat meclisi vardır ve bu meclisler kendi cemaatlerinin eğitsel, kültürel ve dinsel gereksinimleriyle ilgili kararlar almak konusunda yetkilidirler. Bu haliyle 1960 Anayasası, coğrafi esas üzerinde iki devletten (kantondan ya da eyaletten) oluşan bildik bir federal devlet yapısı kurmamakta, devletin yapılandırılmasında, bazı siyaset bilimcileri ve hukukçular tarafından topluluk esasına dayanan federalizmi tanımlamak amacıyla geliştirilen “korporatif federalizm” ilkesini esas almaktaydı (Uygun, 1996, s. 265). 1960 Anayasası’nın hükümet sistemi konusundaki tercihi ise, açık bir biçimde başkanlık sistemiydi. Başkan, tüm başkanlık sistemi uygulamalarında olduğu gibi, doğrudan doğruya halk tarafından seçiliyordu. Onun yanında, yine doğrudan doğruya halk tarafından seçilen bir başkan yardımcısı ve onların atayacakları bakanlardan oluşan bir Bakanlar Kurulu görev yapmaktaydı. Halk tarafından seçilen yasama organı ile yine halk tarafından seçilen başkan ve başkan yardımcısının başını çektikleri yürütme organı arasındaki sert kuvvetler ayrılığına dayanan bu sistem, hiç kuşkusuz ki açık bir başkanlık sistemiydi. (Salep, 2023; Şahin, 2022).

1960 Anayasası’nın yürütme organıyla ilgili önemli bir özelliği, Anayasa’nın ilk maddesinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin başkanının, Kıbrıs Elen cemaati tarafından seçilen bir Elen ve başkan muavininin de Kıbrıs Türk cemaati tarafından seçilen bir Türk olacağını net bir şekilde belirtmesiydi. Bu madde, Kıbrıs Cumhuriyeti var olduğu sürece, hiçbir Kıbrıslı Türk’ün herhangi bir koşul altında başkan olamayacağını açıkça ifade ediyordu. Bu maddeyle ilgili bir diğer önemli nokta, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti başkanının seçilmesi konusunda oy kullanma hakkına sahip olamayacaklarıydı. Görüldüğü gibi, 1. maddenin düzenlenişi açıkça çoğunlukçu ilkeye dayanmaktaydı. Bu düzenlemeye göre, sayısal olarak çoğunlukta olan Kıbrıs Rum cemaatinin oylarıyla seçilen

¹⁰ Ulrich Klöti de, İsviçre’deki sistemin ne başkanlık olarak değerlendirilebileceğini, hükümetin düşürülmesi olasılığının bulunmamasının başkanlık sisteminin bir unsuru, hükümetin doğrudan doğruya parlamento tarafından seçilmesinin ise parlamenter rejimin bir unsuru olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

kişiler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başkanları olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsil etme olanağına kavuşmaktaydılar. Kıbrıslı Türkler, kendi oylarıyla, başkanın yetkilerine hemen hemen eşit yetkilere sahip başkan yardımcısını kendi cemaatleri içinden belirlemek hakkına sahip olsalar bile, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, her zaman için, seçimine asla müdahale edemeyecekleri bir Rum'un temsil edeceğinin bilincindeydiler. Bu bilincin, iktidarın görünümünün önemli ölçüde kişiselleştiği (Linz, 1993, s. 39). Başkanlık sisteminde ciddi sosyal psikolojik sonuçlar doğurma olasılığı taşıdığı görmezden gelmemek gerekmektedir. Ayrıca, başkanın Rumlar tarafından seçilen bir Rum ve başkan yardımcısının da Türkler tarafından seçilen bir Türk olması ve bunun hep böyle kalacak olmasının toplumsal yapıdaki bölünmeyi besleyen bir düzenleme olduğunda kuşku bulunmasa gerekir (Uluşahin, 1999, s. 172).

Bu çoğunlukçu düzenleme, Anayasa'nın başka bazı maddelerinde, oydaşmacı prensiplerin yardımıyla yumuşatılmaya çalışılmıştır. Öncelikle, Kıbrıslı Türklerin oylarıyla seçilecek olan Kıbrıslı Türk Başkan Muavininin Başkan'la hemen hemen eşit yetkilere sahip kılınması önemlidir. Bununla da yetinilmemiş, Başkan Muavini'ne, Bakanlar Kurulu'nun milli savunma, dışişleri ve güvenlikle ilgili konularda alacağı kararlarda ve Temsilciler Meclisi'nin aynı konularda çıkaracağı kanun ve kararlarda kesin veto yetkisi tanınmıştır. Ayrıca, Bakanlar Kurulu'nda yalnızca üç üyeye temsil edilecek olan Türk Cemaati, Anayasa'nın üç önemli bakanlık olarak belirlediği Dışişleri, Milli Savunma ve Maliye bakanlıklarından birine sahip olma yetkisiyle donatılmıştır. Böylece, Bakanlar Kurulu'nda stratejik önemdeki bakanlıklardan en az birinin Kıbrıslı Türklerin elinde bulunması güvence altına alınmıştır (Özersay, 2012; Akbayrak, 2021).

2.3. Annan Planı'nın Revizyonu Alternatifi

Uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde, yeniden yapılanmayı gerçekleştirecek belgelerin altına imza atmadan önce, orta ve uzun vadeli gelecek projeksiyonunu ortaya koymakta yarar olduğu gerçeği bu konuda bir kere daha ortaya çıkmaktadır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın dönemsel olarak işlerliğinin uzun vadeli olmasının güçlüğü kendisini üç yıl içinde göstermiştir. Rum tarafı belgeyi tek taraflı olarak revize etme gereği duymuş ve ardından yaşanan sıkıntılar neticesinde Kıbrıs adası fiili ve siyasi olarak parçalanmıştır. Bugün için yeni bir 1960 Anayasası'nı, farklı hükümler içerse dahi, tarafların ne derecede sindirebilecekleri meçhuldür. (Salep, 2023).

Adada kalıcı barışı isteyen Kuzey Kıbrıslılar, Kıbrıslı Türklerin temsilinin Türk parça devleti temsilcileri eliyle değil, adada yaşamlarını sürdüren Türkler eliyle olması taraftarındırlar. Türk parça devletinde ikamet edecek Kıbrıslı Rumların yedi yıl sonra Türk parça devleti vatandaşlığına geçebilmeleri ve toplam 20 yıl sonra Türk parça devletinde yaşayan Rumların nüfusunun Türk parça devletinin nüfusunun %21'ine ulaşabilmesi olasılığının planda açık tutulması, hatta teşvik edilmesi, adanın geleceği konusunda Türk tarafını kargıya sevk etmektedir (Uslu, 2022).

Planın varlık sebebi, Kıbrıs'ta farklı dile, dine ve etnik kökene sahip ve aralarında ciddi bir güven sorunu olan iki toplumu oydaşmacılık ilkesi çerçevesinde barış içinde bir arada yaşatmak olmalıdır (Talat, 2003). Ancak görülen odur ki, zamanla dâhil olması plan tarafından gereklilik olarak görülen Rumlar, 11 yıl sonra Türk parça devleti adına siyaset sahnesine adımlarını atacaklar ve seçimler neticesinde kuvvetle muhtemeldir ki, Rum parça devleti temsilcileriyle ortak hareket edeceklerdir. Bu durum, bizleri adanın bir Helen adası olması gerçeği ile yüz yüze bırakacaktır (Tusam Kıbrıs Raporu, 2006).

Belgede Türk tarafının siyasi eşitlik teziyle uyumlu olmayan bir şekilde Kıbrıs'ın "tek uluslararası kimliği ve egemenliği" olacağı kaydedilmek suretiyle, "Cumhuriyet hükümeti" ifadesiyle öngörülen merkezi hükümetin üniter özellikleri ön plana çıkarılmaktadır. Böyle bir dışlayıcı ortamda, dışlananın sayısal olarak azınlıkta bulunan Türkler olacağına kuşku yoktur. Ancak bu dışlanma, kuşkusuz ki sadece dışlanan Türklerin değil, bütünüyle sistemin kaybetmesi sonucunu doğurur. Çünkü dışlananın sistemden kopması, iki bileşenden oluşan sistemi, tek kanadı olmayan bir kuşa çevirecek, kuşun uçuşması, yani sistemin işlemesi olanaksız hale gelecektir. O halde ilk bakışta siyasal eşitlik var gibi görünse de mevcut önerilerin olduğu şekliyle uygulanması durumunda, Türk tarafı azınlık konumuna gelecek ve yasama ve yürütmeye söz söyleme hakkını büyük ölçüde yitirecektir (Keser, 2022).

Bu dönem ortaya atılan önerilere göre, her şeyden önce, Kıbrıslı Rumların Türk parça devletinde siyasal hak kullanabilecek konuma gelmelerine olanak sağlayan hüküm kaldırılmalı, ya da en azından Kıbrıslı Türklerle tanınan veto benzeri yetkileri anlamsız kılamayacak oranlar üzerinden yeniden düzenlenmesi ortaya atılabirdi. Bu konuda akla gelebilecek bir başka yol da "Anayasal Kanunlar"ın üçüncüsü olan parça devlet vatandaşlığına ilişkin kanunun 3. maddesine dayanılarak yapılacak düzenlemelerle, Kıbrıslı Rumların Türk parça devleti vatandaşlığına geçmelerini alabildiğine güçleştirmektir. Bu maddenin, bir parça devlette yedi yıl kesintisiz

yaşayanlara o parça devletin vatandaşlığına otomatik olarak geçme hakkını tanımadığını, sadece vatandaşlığa geçmek için başvuru hakkını tanıdığını dikkate almak gerekmektedir. Türk parça devletinin, vatandaş olmak için başvurma hakkına sahip olan herkesi vatandaşlığa almak gibi bir zorunluluğu olmayacağı açıktır. İkinci olarak, yasama ve yürütmeye ilişkin oydaşmacı düzenlemeler idareye de yansıtılmalı ve idarenin karar alma mekanizmalarında da “consensus (uzlaşma)” temel ilke haline getirilmesi de bir başka öneridir. Bu amaçla, herhangi bir parça devlete mensup kamu görevlilerinin tek başlarına karar vermeleri engellenmeli, idarenin yavaş hareket etmesi pahasına, her aşamada en yaygın oydaşma temel hedef haline getirilmesi bir başka alternatif olmuştur ancak bunlar gerçekleşmemiştir (Özersay, 2012).

3. İKİ KESİMLİLİK

İki kesimlilik ve iki toplumluluk Türk tarafının olmazsa olmazlarının başında gelmektedir. Adada barış görüşmeleri süresince, Kıbrıslı Türkler iki kesimliliğin adadaki tarihi realiteye uygun olacağını ortaya koyarak, her türlü çözüm önerisinde nüfus bakımından azınlıkta olan Türklerin mevcut haklarının korunması için iki kesimliliğin esas olarak korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu ilkeye göre her iki toplum da ayrı ayrı ve kendi bölgelerinde yaşayacaklardır. Rum tarafı, 1974 harekâtı ile kuzeyden güneye göç etmiş bulunan Rumların hemen hemen tamamının yeniden Kuzey’e yerleşmelerini istemektedir. Bununla birlikte Rumlar geçmişte kuzeyde bulundukları evlerin ve malların yeniden kendilerine verilmesini talep etmektedirler. Türk tarafı ise, önemli miktarda Türk’ün Rumların baskıları ve saldırıları neticesinde, güneyden kuzeye gelerek kuzeye yerleşmek zorunda kaldığını, mal-mülk meselesinin ise iki taraf arasında bir tür tazminat ve takas sistemiyle çözülmesi gerekliliği üzerinde durmaktadırlar (Gürel, 2004).

Kıbrıs’taki iki halk, yıllardır Birleşmiş Milletler’in himayesi altında görüşmüştür ve bir anlamda BM iki kesimliliğin gerekliliğini ortaya koymuştur. BM’nin Kuzey ile Güney’i iki kesim olarak irdelediğini gösteren bir başka realite ise, Yeşil Hat olarak tabir edilen çizgide sınır güvenliğini sağlamak amacıyla konuşlandırıldığı BM Barış Gücü’dür. Birleşmiş Milletler Barış Gücü’nün cemaatleri gözetenek konuşlandırılmış olması ve olası çatışmaların engellenmesi adına adada bulunması iki kesimliliğin fiilen var olduğunu altını çizmektedir (Gözügüzelli, 2021).

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası da iki kesimliliğe atıfta bulunmakta ve bu ilkeyi benimsemektedir. Öncelikli olarak, yasama organının belirlenmesi, seçimler, belediyeler ve vergilerle ilgili hukuksal işlemlerde, Türk Cemaatinin Temsilciler Meclisi’ndeki üyelerine tanınan veto yetkisinin varlığı önemli bir oydaşmacı düzenleme olduğu gibi “Türk Cemaati” ve “Rum Cemaati” söylemlerinin kullanılması iki farklı yapının varlığına ve bu yapıların kendi içerisinde homojen olması gerekliliğine işaret etmektedir. Temsilciler Meclisi’nin bu konularda alacağı kararlarda, her bir cemaatin oylamaya katılan üyelerinin salt çoğunluğunun oyunun aranması, Türk Cemaati’nin bu konulardaki düzenlemelere rıza göstermemesi durumunda bunların yasalaşamaması sonucunu doğuracaktır. Bu da, bir arada yaşamak açısından olmazsa olmaz konular gündeme geldiğinde, ülkedeki sayısal azınlığı teşkil eden Kıbrıs Türk toplumunu güvence altına almak amacıyla getirilmiş oydaşmacı bir düzenlemeydi (Gözügüzelli, 2021; Aydoğdu, 2005).

Belirli bir nüfus mübadelesine gerek duymaksızın, iki kesimi “Türk ve Rum cemaatleri” olarak ele alan 1960 Anayasası, coğrafi olarak değil, ancak aidiyet bağı itibarıyla bir iki kesimliliği benimsemiştir. Anayasada “azınlık-çoğunluk ayrımı” net bir şekilde işlenmekte, ancak toplumlar arasında geçişin ve Rum asıllı bir Kıbrıslı’nın Türk cemaatine dâhil olabilmesinin önü kapatılmaktadır. İki cemaatin belirgin bir şekilde altının çizilmiş olması, bu düzenlemenin yürümesi yolunda ortaya konulmuş en temel argümandır (Stavrinides, 1999, s. 49).¹¹ Ancak 1963 olayları ile başlayan süreç, 1974’te Türkiye’nin “Garantörlük ilkesi” çerçevesinde adaya askeri müdahalesi ile farklı bir mecraaya kaymış ve 1975 Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulmasıyla da bugünkü manasıyla “iki kesimli” bir yapıya dönüşmüştür (Bilim Araştırmaları Vakfı Dış Politika Konferansları, 2003). Çalışmanın devamında Annan Planı’nın iki kesimlilik ilkesine yaklaşımı değerlendirilecek ve Türk tarafının talepleri yaklaşımı incelenecektir (Stavrinides, 1999, s. 49; Savrun, 2021).¹²

¹¹ Kıbrıslı Rumlar, 1960 Anayasası’nı yapanların, demokratik mekanizmanın en temel unsuru olan çoğunluk egemenliğini kendilerine tanımadığını ve iki kesimli bir yapıyı sürekli muhafaza ettiğini ileri sürerek bu Anayasaya muhalefet etmişlerdir.

¹² Kıbrıslı Rumlar, 1960 Anayasası’nı yapanların, demokratik mekanizmanın en temel unsuru olan çoğunluk egemenliğini kendilerine tanımadığını ve iki kesimli bir yapıyı sürekli muhafaza ettiğini ileri sürerek bu Anayasaya muhalefet etmişlerdir.

3.1. Annan Planı'nda İki Kesimlilik

Annan Planı masaya geldiğinde, kısa vadede iki ayrı kesim arasında belirsizlik bulunuyordu; ancak zaman içinde Türk kesimine yerleşmesi öngörülen Rum nüfusunun sayısı, iki kesim arasındaki ayrımı ciddi şekilde etkileyebilecek bir boyutta olduğu açıkça ortaya çıktı. Annan Belgesi, bir parça devletten diğerine göç eden nüfusun oranının %21'e kadar ulaşabileceğini öngörüyor. Ayrıca, bu parça devletler arasında yerleşen kişiler, ikamet ettikleri parça devletin iç yurttaşlık hakları dâhil olmak üzere çeşitli haklara sahip olma hakkına sahip olabileceklerdir.¹³ “Plan uyarınca, Türk parça devletinde bir süre sonra her dört yurttaştan biri Rum olabilmektedir” (Akbayrak, 2021).

“Anlaşma imzalandıktan sonra, bir parça devlet diğer parça devletten gelen kişilere ikamet etme hakkına 6 yıllık bir moratoryum uygulama yetkisine sahip olabilecektir. Ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, ikamet hakkına getirilen kısıtlamalar, seyahat özgürlüğünü etkilemeyecektir. Anlaşma imzalandıktan sonra 5. ile 9. yıllar arasında, belediye ve köy nüfusunun yüzde 7'si oranında Rum'un kuzeye yerleşme hakkı olacak; 10. ile 15. yıllar arasında ise bu oran yüzde 14'e çıkacaktır. 15. yıldan itibaren ise bu oran yüzde 21'e ulaşabilecektir.”¹⁴ Plan, 25 yılın sonunda elde edilen deneyimlere dayanarak bu sınırlamanın gözden geçirilmesini önermektedir. Ancak 25. yıl incelemesi, yerleşim hakkına getirilen sınırlamanın tamamen kaldırılma riskini içinde barındırmaktadır. Kıbrıs Rum kesiminin, Annan Planı dâhilindeki düzenlemelerin ikincil hukuk olduğu yolundaki iddialarının ardından, mevzubahis sınırlamaların kaldırılabilirliği ve yerleşimin sınırsız bir serbestiyet içerisinde cereyan edebileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir (Özersay, 2012).

I. ve II. planlarda moratoryum süresi 4 yıl olarak öngörülmüştü. Annan Planı'nın III. versiyonu ile bu sürenin 4 yıldan 6 yıla çıkarılması ve % 28 oranının % 21'e çekilmesi, Türk Oluşturucu Devleti açısından olumlu bir değişiklik olarak görülmekle birlikte; yeni fıkroda, bir eş veya çocuklarından veya kardeşlerinden bir refakatindeki 65 yaşı üzerinde olanlar ile belirlenmiş köylerin önceki sakinlerinin bu sınırlama dışında tutulacağı öngörülmüş olması, yapılan olumlu değişikliği anlamlı olmaktan çıkarmaktadır.¹⁵ Rum tarafının nüfus yapısı ve ortalama yaşam süresi dikkate alındığında, yeni düzenleme ile daha çok Rum'un kuzeye geçmesinin önünün açılmış olduğu söylenebilir. Bu noktada, belirli köylerin önceki sakinlerinin belirlenmesine ilişkin kayıtların kimin kontrolü altında bulunduğu da dikkat etmek gerekir.¹⁶ “Rumlar, Türk parça devletine yerleştiklerinde, Türk parça devletinin vatandaşlığına geçene kadar belirli bir mülk edinme kısıtlamasına tabi olacaklar.” (Özersay, 2012). “Bu mülk edinme kısıtlaması, genellikle parça devletin toplam alanının yüzde 9'unu ve köy ve belediye sınırları içindeki alanın yüzde 14'ünü aşamayacaktır. Plan gereği, Rumlar Türk parça devlet vatandaşlığına geçtiklerinde, yani 6 yıllık moratoryum süresi ve 7 yıllık vatandaşlık süresi sona erdikten sonra, mülk edinme üzerindeki sınırlama tamamen kaldırılacaktır.” (Özersay, 2012).

Yukarıda belirtildiği gibi, anlaşmanın ardından Rumlar, yerleşim hakkına getirilen sınırlamaların temel hak ve özgürlüklere aykırı olduğunu savunarak, Avrupa Birliği Adalet Divanı'na başvurarak serbest dolaşım hakkının geri kazanılmasını talep edebilirler. Bu durumda, Türk parça devletine yerleşmesi öngörülen Rum nüfusu, 15. yıla ulaşmadan yüzde 21'e çıkabilir ve hatta tüm sınırlamaların kaldırılması mümkün olabilir. (Gürel, 2004). Toprak konusunda basına da yansıyan haritalar ve Rumlara kısıtlı da olsa dönüş hakkı verilmek istenmesi, ileride iki kesimliliği ciddi şekilde tehdit edecek ve ortadan kaldıracak bir sonuç doğuracaktır (Girne Amerikan Üniversitesi Deklerasyonu, 2002). Birleşmiş Milletler Planı ekinde yer alan haritalar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kamuoyunda büyük huzursuzluk yaratmıştır. İstenilen toprak tavizleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti halkını, ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan büyük ölçüde zayıflatacak ve uzun vadede Kıbrıs'ta Rum tarafının daha baskın olacağı bir yapıda kaderlerine terk edileceği bir yapıya dönüşebilecektir (Tümerkan, 2002, s. 2).

¹³ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, İlave II: Anayasal Nitelikli Yasalar, İlişik 3: “Parça devlet” iç vatandaşlık statüsüne ve “parça devlet” ikamet haklarına ilişkin Anayasa Nitelikli Yasa, Madde 1: Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle oluşacak “parça devlet”lerin iç vatandaşlık statüsü.

¹⁴ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, İlave II: Anayasal Nitelikli Yasalar, İlişik 3: “Parça devlet” iç vatandaşlık statüsüne ve “parça devlet” ikamet haklarına ilişkin Anayasa Nitelikli Yasa, Madde 2: “Parça devlet” iç vatandaşlık statüsünün kazanılması ve Madde 3: “Parça devlet” düzeyinde siyasal hakların kullanılması.

¹⁵ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Taslak İlave VI: Toprak düzenlemeleri, Madde 3 ve 4.

¹⁶ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Taslak İlave II: Anayasal Nitelikli Yasalar, İlişik 3: “Parça devlet” iç vatandaşlık statüsüne ve “parça devlet” ikamet haklarına ilişkin Anayasal Nitelikli Yasa, Madde 7: “İkamet ile ilgili makul geçici kısıtlamalar”.

Bugün KKTC'nin elindeki toprak Kıbrıs'ın %36'sı ve toplam sahilin %56'sıdır. Üçüncü yani son planda, Karpaz Türk Oluşturucu Devleti'nin yetkisine bırakılmış; ancak bunu telafi etmek adına Rumlara, Kuzey Kıbrıs'ın güney bölgesinde yer alan başka topraklar verilmiştir.¹⁷ Bu plana göre Türk Oluşturucu Devleti'nde kalacak toprak oranı %29,2 düzeyinde olacaktır.¹⁸ Sahil kesimininse %50'si Kıbrıs Türk kesiminde kalacaktır. Adadaki İngiliz üslerinin ise %90'ı Rum, %10'u Türk Oluşturucu Devleti'nin toprağı olarak tasarlanmıştır (Kıbrıs: Annan Planı, Beyin Fırtınası, 2005, s. 4). Görüldüğü gibi adada, Türk kesiminin kazanılmış ve hukukileştirilmiş hakları üzerinde ciddi oynamalar planlanmakta ve sayıları -şimdilik olmak kaydıyla- 60 bin civarında Rum'un kuzeye yerleştirilmesiyle iki kesimlilik tam olarak ortadan kaldırılmak istenmektedir. Gerek toprak konusunda Türk tarafından istenen tavizler gerekse beşeri faktörler üzerinde yeniden düzenlemelere gidilme çabası, Kıbrıs Türkü'nün adada asimile edilmesine sebebiyet verebilecek gelişmeler olarak gözlenmektedir (Tümerkan, 2002).

Birleşmiş Milletler ve Kıbrıslı Rumlar tarafından 1977'de kabul edilen "iki kesimlilik" ilkesi, yukarıda değinildiği şekliyle, iki halkın kendi bölgelerinde yaşayacağı manasına gelmektedir; fakat BM Planı bu ilkenin manasını hiçe saymakta ve 1975 Antlaşması'nı yeniden şekillendirmektedir. Fakat adalet tazminatlar yoluyla yerine getirilebilir. İdeal dünyada bazı insanlar eski evlerine geri dönmeyi tercih edebilirler, fakat Makarios daha 1977'de evlerine dönmek isteyenlerin sayısının %10 seviyelerinde olduğunu söylemişti ve o günden sonra bu insanların birçoğu da ölmüştür. Rasyonel bir yaklaşımla bugün kuzeye dönmek isteyen Rumlar'ın planda öngörülenden daha az bir rakama tekabül ettiği açıktır. Mal mülke el koyma konusunda ise bir haksızlık olmadığı aşikârdır. Ulusal düzenlemeler dâhilinde, halkın yararına olacak durumlarda, mal ve mülke el konulması kabul görmektedir. Bununla birlikte KKTC'nin, karşılıklı tazminatlar yoluyla bu konunun çözüme kavuşturulabileceği tezi, barış yolunda iki tarafı da önemli bir ortak zemine çekebilecek bir yaklaşımdır (Stephen, 2003).

Mal mülk konusuna, doğru yaklaşım şu şekilde olmalıdır; insanlar 30 ve daha fazla yıl önce eski evlerini terk etmiş ve yeni ortamlarına alışmıştır. Hâlihazırda birçoğu nakit para veya mülk olarak, gerek yerel kaynaklarla, gerekse uluslararası yardımlarla tazmin edilmiştir. 1975 yılında iki halk arasında yapılan anlaşma uyarınca nüfus değişimi gerçekleşmiştir ve bu zamandan sonra o denli önemli gelişmeler yaşanmıştır ki, bu olayları yeniden gündeme getirmek ve insanları eski statükoya döndürmeye çalışmak gerçekçilikten uzaktır (Aydoğdu, 2005).

Kıbrıs'ın mevcut yapısında, insanların oldukları yerde kalmaları kamu yararınadır ve Rumları veya Türkleri kuzeye veya güneye tekrardan yerleştirme girişimleri, gerilim yaratacaktır. BM planınca uygun görüldüğü şekliyle binlerce Kıbrıslı Rum'un Kuzey'de bulunması, ciddi anlamda terörizm, sabotaj ve sivil huzursuzluk riskleri taşımaktadır. Kıbrıslı Türkler bunları yeterince yaşamıştır ve yeniden bu tip problemlerle karşı karşıya kalmak istememektedirler. Olasılık teorileri dâhilinde casusluk, sabotaj veya terörizm iddiaları kaçınılmaz olarak gündeme gelebilir ve bu durum da adada ciddi bir gerginliğe ve şiddetin tekrardan başlamasına yol açabilir. Tam olarak bu sebeplerden dolayı Sırp'ların yeniden Kosova'ya dönmelerine izin verilmemiştir. Kuzey İrlanda tecrübesinden biliyoruz ki, kargaşa yaratmak için birkaç kararlı insan yeterlidir (Keser, 2022).

Kıbrıslı Türkler plan hayata geçerse Güney'deki eski evlerinin kendilerine geri verilmesini beklememekteydiler. Tazminat vermek, her iki tarafta da mal mülk konusunu halletmek için adil ve mantıklı bir yöntemdir. Bu metot kabul görmelidir, fakat Kıbrıs Rum yönetimi bunu zaman içerisinde tüm Kıbrıs'ı Yunan adasına çevirme istekliliğinden dolayı kabul etmemekteydiler. Kıbrıslı Türkler de sınır ayarlamaları önermiştir, fakat aynı zamanda kendilerine nüfuslarını geçindirebilecek, yaşanabilir bir toprak bırakılmasını beklemekteydiler. Bu toprak da mevcut sınırlar dâhilinde kalan kara parçası olarak belirmektedir (Savrun, 2021).

Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 1963'ten beri Kıbrıs'ın tek temsilcisiymiş gibi hareket etmesi, hatta Avrupa Birliği'ne tek taraflı olarak başvurması ve AB'nin bu başvuruyu değerlendirerek uluslararası hukuku çiğneyen bir tavırla Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında bu başvuruyu sonuca bağlayarak Kıbrıs'ı Rum yönetiminin otoritesinde AB üyeliğine kabul etmesi, bu iki konuda neden ısrarcı olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. 1960 Anayasası'nda yer alan bütün güvencelere rağmen, bir gecede Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti olarak yoluna devam ederken uluslararası alanda Türk ortak statüsüz bırakılmıştır (Şahin, 2022).

¹⁷ Annan Planı'nda vurgulanan toprak değişimi neticesinde oluşacak yeni Kıbrıs haritası için bkz.; http://www.ubp-kkctc.org/basin_bildirileri/2004/nisan/annan_haritasi.pdf

¹⁸ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Taslak İlave VI: Toprak düzenlemeleri, İlişik 1: Toprak düzenlemesiyle ilgili harita.

Bunun için Türk tarafı soruna çözüm arayışlarında eşitlik ve iki kesimlilik konularında hep ısrarcı olmuştur. 1984-1986 yıllarında, dönemin BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar ile 1992’de dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından hazırlanan Kıbrıs konusundaki çözüm modellerinde, her iki tarafa da yasama ve yürütme erkinde veto hakkı tanıyan düzenlemelere yer verilmiştir (Hasgüler, 2000, s.331). Bu şekilde nüfus olarak çoğunluğu elinde bulunduranın azınlıkta kalan kesim üzerinde etkili olması ve söylemlerini azınlığa empoze etme eğilimi içerisine girme tehlikesi ortadan kaldırılmak istenmiştir. “Ancak BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından sunulan son planda iki taraf arasında eşitlik dengesini kuracak bu düzenlemeye yer verilmediği ortadadır” (Tümerkan, 2002, s. 2).

4. EGEMENLİK

“Türk tarafı, Plan tartışıldığı dönemde temel argüman olarak iki taraf arasında "eşit ve uluslararası alanda tanınan" bir egemenlik talep ediyordu. Bu, anlaşmanın imzalanmasından en az 24 saat önce Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasını gerektiriyordu. Ancak Rum tarafı bu fikre sıcak bakmazken, plan Kıbrıs'ın tek bir uluslararası kimliği ve egemenliğine sahip olduğunu vurguladı. Ayrıca, planda egemenlik sadece her parça devletin içindeki "yürütme özerkliği" olarak tanımlandı. Türk tarafı için ise egemenlik, yalnızca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin faaliyetlerini sürdürmesi ve olası bir ortaklığın sona ermesi durumunda 1963'teki gibi bir boşluğa düşmemek için vazgeçilmez bir gereklilik olarak görülüyor.” (Kıbrıs: Annan Planı Beyin Fırtınası, 2005, s. 14-15).

Planda, parça devletlerin egemenlik sahibi olmayacakları ve ortak devlet anayasasında öngörülen yetkilere sahip olabilecekleri açıkça ifade edilmiştir. 1960 ortaklık antlaşmasında benzer anayasal hükümler bulunmasına rağmen, Kıbrıs Türk tarafı, Rum tehdidi altında uzun yıllar boyunca ortaklık Cumhuriyeti'nden dışlanmış ve bu nedenle zor bir yaşam sürdürmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, sadece yazılı güvencelerle Kıbrıs Türklerinin eşitlik ve haklarının korunmasının yeterli olmadığı açıktır. Planda öngörülen çözüm şekli, iki eşit egemen devletin yeni bir ortaklık oluşturmasından ziyade; iki toplumun mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası altında federal bir yapı çerçevesinde ortaklıklarının yenilenmesidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin varlığının ve egemenliğinin tanınmadığı, yürütme, yasama ve yargı organlarının bugüne kadar yapılan tüm icraatların ve alınan kararların hiçe sayıldığı bir çözüm şeklinin gerçeklerden ne denli uzak olduğu açıktır. Devletlerin oluşumunda ve uluslararası ilişkilerde egemenlik esastır. Birleşmiş Milletler Planında ise, egemenlikten parça devletlere tanınan hak ve yetkiler bölgesel bir otonomiden ibarettir. Garantiler konusunda da Türkiye'nin etkin ve fiili garantisini sulandıracak bir düzenleme öngörülmektedir (Girne Amerikan Üniversitesi Deklarasyonu, 2002).

Annan Planı'nda etkiler kurucu devletlerden merkezi idareye devredilmemekte; merkezi idarenin öngöreceği kadar parça devlet olarak tanımlanan devletlere yetki bırakılmaktadır.¹⁹ Yani egemen olan yapı merkezi idare olarak öne çıkarken, parça devletlerin karar alma mekanizmalarındaki etkinliği, ancak merkezi idarenin kendine devrettiği noktalardan ibarettir. Profesör Neuwahl, Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla birlikte parça devletlerin elde edecekleri bazı yetkilerin de merkeze kayabileceği endişesini taşımaktadır. Yani kısaca uzun vadede tek devlete dayalı kantonal çözüm modeli nüfus olarak fazla olanın avantajlı konuma geleceği üniter bir yapıya dönüşebilir (Stephen, 2003).

O halde tek uluslararası kimlik, temsiliyet ve egemenlikle AB'ye girişin kabul edilmesinin öngörüldüğü planda parça devletlerin yetkileri net değildir. Kıbrıs'ın Annan Planı'nın kabulü sonrasındaki düzenlemelerle tek bir devlet olarak AB düzenine ayak uydurmasıyla birlikte parça devletlerin yetkilerinin biraz daha zayıflayacak olması Kıbrıs Türkü üzerindeki baskıyı ciddi anlamda arttıracaktır. Olası bir çözülme durumunda ise Avrupa Birliği için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek egemen temsilcisi olarak -1963'ten beri olduğu gibi- Rum yönetimi kabul edilecektir (Kıbrıs: Annan Planı Beyin Fırtınası, 2005, s. 7).

Görüldüğü gibi ortak devlette ortak yönetim sisteminin tıkanması halinde Türk Parça Devletinin uluslararası hukuki varlığını, yasallığını (legalitesini) koruyarak varlığını devam ettirebileceği düzenlemeler bu planda yer almamaktadır. Bu planda yer alan hüküm ve prensipler iyice incelendiğinde, Kıbrıs'taki iki tarafın siyasi eşitliği ve egemenliğinin kayda geçirilmemesi bir yana, iki taraf arasında toplumsal eşitliği bile tam olarak sağlayamayacak bir düzenin öngörüldüğü ortaya çıkmaktadır (üzerinde baskı mekanizması işletilerek ulaşılabilecek bir çözümün ömrünün uzun sürmeme olasılığı oldukça yüksektir (Ulrich, 2001, s.25).

¹⁹ Kurucu Devletler ile Merkezi İdare arasındaki yetki paylaşımı için bkz., Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Taslak İlave III “ortak devlet” yasası, İlişik 1 ile İlişik 28 arasındaki kısımlar.

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlarla iş birliği yapmaktan memnundurlar, fakat acı tecrübelerinden çıkarttıkları en önemli sonuç, yeni anayasada her ne üzerinde anlaşılırsa anlaşılın, iki halktan hiçbirinin diğerine hâkim olacak yasal güce veya pratik yaptırıma sahip olmamasının gerekliliğidir. Kıbrıs'ta, Rum toplumunun nüfusu Türk toplumunun nüfusundan önemli oranda fazladır. Bu veriler ışığında saf bir çoğunlukçu sistemin uygulanmasını ve parça devletlerin yetkilerinin ciddi kısıtlamalara tabi tutularak yürütme işlevinin tamamen merkezi otoriteye bırakılması durumunda, Türk toplumunun Kıbrıs üzerinde söz söyleme yetkisinden sonsuza kadar dışlanması kaçınılmazdır. Toplumun oldukça türdeş olduğu şartlarda, çoğunluğun tercihleriyle azınlığın tercihleri arasında kayda değer farklar yoksa ya da farklı tercihleri temsil eden tarafların birbiri ardına yönetime gelmesi söz konusuysa, çoğunlukçu modelin demokratik sonuçlar vermesi mümkündür. Ancak Kıbrıs'ta homojen olmaktan uzak iki toplumun varlığı çoğunlukçu modeli imkânsız kılmaktadır. Bu durumda, yönetimin alacağı kararlardan etkilenecek iki bileşenden biri olan Kıbrıs Türk toplumunun sistemden kopması istenmiyorsa, çizilecek olan hukuksal çerçevenin belirlenmesinde oydışmacı ilkelerin ciddiyetle ele alınması gerekeceği açıktır (Lijphart, 1986, s. 14).

Kıbrıs'ta türdeş olmayan, çoğulcu bir toplumsal yapı ve özellikle birbirinden farklı çıkarları temsil eden kesimlerden birinin sonsuza kadar muhalefette kalması sonucunu verecek sayısal bir fark vardır, bu durumda çoğunlukçu ilkelerde ısrar edilmesi ve federe devletlerin yetkilerinin kısılması kesinlikle demokratik sonuçlar doğurmayacak, hatta giderek tehlikeli olacaktır. Böyle bir tercihin sonucu, iktidardan ve görüşlerini uygulamaktan kesinlikle ve sonsuza kadar men edilmiş olan toplumsal grubun, sistemin kendisini temsil ettiğine olan inancını yitirip sistemden kopmasıdır. Bu noktadan hareketle, çoğulcu toplumlarda, çoğunlukçu bir yönetimin, demokrasinin yerine çoğunluk diktatoryasını egemen kılacağını ve sistemden kopanlarla sisteme hâkim olanlar arasında iç çatışmaların gündeme geleceğini iddia etmek çok da kötümser bir senaryo olmasa gerektir. Alınacak kararların bu kararlardan etkilenecek olan tüm kesimleri olabildiğince tatmin etmesi esasına dayandırılmaya çalışılan bir sistemde, kararların alınmasından önce gerçekleştirilecek uzun görüşmelerin ve müzakerelerin zorunlu olduğu açıktır. Kısa vadeye sıkıştırılmış ve taraflardan biri üzerinde baskı mekanizması işletilerek ulaşılabilecek bir çözümün ömrünün uzun sürmeme olasılığı oldukça yüksektir (Ulrich, 2001, s.25).

5. ANNAN PLANININ İKTİSADİ BOYUTU

Eğer Annan Planı uygulanmış olsaydı, Kıbrıs Türk yönetimi tarafından yapılan ekonomik bir değerlendirmeye göre, BM'nin Kıbrıs planı Türk tarafına 630 milyon dolarlık bir maliyet ve yıllık %20'lik bir ulusal gelir kaybı getirecekti. Planın gerektirdiği şekilde, Türk tarafının toprak oranı gerçekte %29,2'ye düşecekti ve bu durum, verimli tarım arazilerinin yaklaşık %65'ini Rum yönetimine devretmeyi gerektiriyordu. Bu durumda, Türk tarafı tarımsal gelirlerinin %33'ünü kaybetmiş olacaktı (Avrupa Birliği Başkanlığı verileri, www.ab.gov.tr). Annan Planı'nın uygulanması durumunda, Rum tarafına devredilecek topraklar nedeniyle yaklaşık 1.350 Türk işyerinin kapanması ve tarım sektöründe istihdam sorunları yaşanması bekleniyor, bu da yaklaşık 13 bin kişinin işsiz kalmasına neden olacak. Ayrıca, yaklaşık 60 bin Rum'un güneyden kuzeye göç etmesi sonucunda Kıbrıs Türk tarafının yaklaşık 15 bin yeni konut inşa etmesi gerekecektir ve bu da en az 390 milyon dolarlık bir kaynağa ihtiyaç duyulacaktır. Plan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekilebilir topraklarının %66,4'ünün (çoğunluğu Güzelyurt ve çevresinde) Rum kesimine devredilmesini öngörüyor. Bu da narenciye üretiminin %67'sinin, patates üretiminin %75'inin, sebze üretiminin %50'sinin ve hububat üretiminin %70'inin kaybedilmesi anlamına gelmektedir (Kıbrıs: Annan Planı Beyin Fırtınası, s.17-18).

Tarımda “2001 fiyatlarına göre yaklaşık 41,5 milyon dolar kayıp yaşanırken, buna bağlı olarak ticaret, ithalat, taşımacılık, bankacılık ve imalat sanayindeki zararlarla toplam kayıp 127 milyon dolara ulaşacaktır. Bu kayıp KKTC ulusal gelirinin” %12,2'sine tekabül etmektedir. Planın ekonomi boyutuyla yalnızca 1 yıl içerisinde 55 bin Kıbrıslı Türkün iç göçü ve verilmesi öngörülen topraklar nedeniyle ulusal gelir kaybının 200,3 milyon dolar olması beklenmektedir. Bu da 908 milyon dolar olan KKTC'nin 2001 yılı Gayri Safi Milli Hasılasının %22'sine denk geliyor. “Büyük ölçekli bir toplumsal travmanın yaratacağı olumsuz etkileri önceden kestirmek güç olmakla beraber, işsizlik ve rehabilitasyon sorunları ile karşı karşıya kalınacağı kesindir” (Girne Amerikan Üniversitesi Deklerasyonu, 2002).

Bu dönem Kıbrıslı Türkler daha açık ifade etmek gerekirse, “AB'den yazılı metin değil, kendi hayatlarını kazanmak için adil bir uzlaşma istemiştir. En azından olası bir Avrupa Birliği üyeliği sonrası uluslararası ticarete diğer üye devletlerle rekabet edebilecekleri ekonomik bir yapılanmaya sahip olmak bu dönemde Kıbrıslı Türkler'in hakkı olarak görülmelidir. Kıbrıslı Türkler, uluslararası arenada ekonomik özgürlükleri üzerindeki

haksız kararların da bu dönemde farkındadırlar, özellikle Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz’de üstün bir konuma geçmek adına Kıbrıs Adası’nın bir bütün olarak AB’ye üye olabilmesi için KKTC’ye yoğun siyasi ve ekonomik baskı uygulamıştır. Ekonomik baskının en iyi örneği, Avrupa Adalet Divanı’nın hiçbir yasal veya pratik neden olmaksızın meyve ve sebze konularında, Kıbrıs Türk ürünlerini bu süreçte de dışlaması olarak belirmektedir. Hala, Kıbrıslı Türklere kardeşleri diye hitap eden Rumlar, Kıbrıs Türk ticareti ve iletişim yolları üzerinde ekonomilerini çökertmek maksadı ile uluslararası ambargo uygulamaktadır. Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik refaha ulaşması, adada kalıcı çözümün de yolunu açacaktır.

6. PLANDA DİKKAT ÇEKEN DİĞER HUSUSLAR

Annan Planında dikkat çeken başka hususlarda mevcuttur. Bir Yunan gazetesi olan Eleftherotipia’nın, 26 Şubat 1981 tarihinde, Nicos Sampson ile yapmış olduğu bir röportajda Sampson “Türkiye müdahale etmeseydi, ben sadece ENOSİS’i ilan etmekle kalmayacak, Kıbrıslı Türkleri de imha edecektim” demiştir. Sampson, bunu 1974’te, kopyaları Kıbrıslı Türklerin eline geçen ikinci etnik temizleme planı “The Iphestos Plan” çerçevesinde gerçekleştirecekti. Bunlara rağmen, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler bütünlüklü bir anlaşma çerçevesinde asker sayısında azaltma önermişlerdir. (Stephen, 2003)

Kıbrıslı Türklere uluslararası barış gücü ya da garantilerden bahsetmek anlamsızdır. Eğer Kıbrıslı Türkler bir anımsamaya ihtiyaç duysalardı, 2003 yılının başlarında, Srebrenica’daki Müslüman halkı koruyamayan Alman ordusu yüzünden istifa eden Alman Kabinesini görürlerdi. Garanti Antlaşması’na göre Türk askerlerinin 1974’te müdahale etmeye hem hakkı hem de sorumluluğu vardır (Kıbrıs: Annan Planı Beyin Fırtınası, 2005, s. 10). Antlaşmadaki hakların limiti konusundaki hukuki tartışmalar ne olursa olsun, Türk askerinin, en az NATO askerlerinin eski Yugoslavya’da bulunması kadar insancıl nedenlerle burada bulunmaya hakkı vardır. Hiçbir mantığa göre işgal gücü değildirler ve BM Güvenlik Konseyi hiçbir zaman onları işgal ve istila ile suçlamamıştır (Stephen, 2003; Keser, 2022).

Bu durumda Garanti Antlaşmaları çerçevesinde, adada Kıbrıslı Türkler’in varlıklarını güvence altına alan Türk ordusunun yerini bir anda BM’ye ve daha sonra da parça devletlerin kolluk kuvvetlerine bırakmak Kıbrıslı Türkler’in beklentilerini karşılamaktan uzak olacaktır. Ada üzerinde karşılıklı olarak asker azaltılması, bilindiği gibi Türk tarafının önerisidir. Bu yapılanmanın halkların psikolojisini korur şekilde bir süreç dâhilinde olması gerekliliği de defalarca belirtilmiştir. Özellikle III. Annan Planı adadan Türk askerinin çıkartılması yönünde katı bir tutumla kaleme alınmıştır.²⁰ Ada’da bulunacak Türk askerinin sayısının 6.000 ile sınırlandırılmasının kabul edilmesi bir geriye gidüş olacaktır. İlk belgede üst sınır olarak 9.999 rakamının öngörüldüğü ve ikinci belgede üst sınırın 7.500 olarak geçtiği dikkate alınır, 6.000 rakamı, asker sayısında Türk tarafının talep ettiği uzun dönemli çekilme planına uygun bir rakam değildir. Türkiye’nin AB’ye ne zaman gireceği belli olmadığı ve bunun kısa sürede gerçekleşmeyeceği beklendiği için fazla bir anlam ifade etmemekle beraber, Türkiye’nin AB’ye girmesinden sonra Türk askerinin Ada’da kalmaya devam etmesinin, ancak üçlü yeni bir mutabakatla mümkün olabileceğinin öngörülmesi üzerinde durmak gerekir. Bunun anlamı, Türkiye AB’ye üye olursa Türk askeri Ada’dan ayrılacaktır. Ancak Annan Planı’nın III. versiyonu, bu durumda Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Yunanistan ile yeni ikili düzenlemelere gitmesinin önünü kesecek bir düzenlemeyi içermemektedir (Tusam Kıbrıs Raporu, 2006).

Kıbrıs, sadece adada yaşayan halk için yerel bir önem ihtiva etmekten ötede bir anlamı bünyesinde barındırmaktadır. ABD ve Avrupa için, çok büyük bir stratejik öneme sahiptir. Adada iki tane İngiliz üssü ve önemli elektronik tesisler vardır. Yasal olarak, üsler İngiltere’ye aittir, fakat ABD tarafından da kullanılmaktadırlar ve İngiltere ve ABD’nin Kıbrıs politikasını bu üsler oluşturmuştur. 1964’te İngiltere Hükümeti, “Kıbrıs Hükümeti’nin ancak Kıbrıslı Türk ve Rumların birlikte onayı ile hareket ettiği zaman bir hükümet olacağını kabul etmiştir. 1963’ten beri ortak bir davranış olmamıştır ve hukukta bir ortağın diğerine saldırı ve terörizm yoluyla, devleti tek başına yürütme hakkına sahip olduğunu iddia etmesini sağlayan bir “yaptırım doktrini” yoktur. Bugün İngiltere’nin Garanti Antlaşmalarının altına attığı imzaları ve 1964 açıklamasını yalanlarcasına attığı adımlar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne takdir hakkı tanımadan planın imzalanması üzerine kurgulanmıştır (Stephen, 2003).

Kıbrıs’ın, Türkiye’nin AB’ye girişini engelleyen esas neden olduğuna bazı kesimlerce inanılmaktadır. Bu açılımın gerek uluslararası hukuk gerekse ulusal çıkarlar noktalarında ne denli rasyonel olduğunun sorgulanması gerekir.

²⁰ Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözüm Anlaşması Metni, Ek A: Kuruluş Anlaşması, Madde 8: “Askersizleştirme”

Özellikle 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Kıbrıs'ın tek taraflı olarak AB üyeliğinin gerçekleştiği bir ortamda, Annan Planı'nın yeniden tarafların karşısına geleceği gerçeği dikkate alınarak, Türk tarafının gerek gördüğü düzenlemeleri ve taleplerini net olarak ortaya koyması, bir oldu bitti imzanın önüne geçmek adına yapılmıştır. Türkiye hem Kıbrıs'ı hem de kendi ulusal çıkarlarını korumuştur. AB en başından, Kıbrıslı Rumlara, Kıbrıslı Türkler ile anlaşmadan da AB'ye girebileceklerini söylemiş, adil bir çözümü imkânsız kılmıştır Prof. Dr. Maurice Mendelson'un belirttiği gibi, Garanti Antlaşmalarına taraf olan tüm imzacı devletlerin onayı olmadan Kıbrıs'ın AB üyeliği yasadışı olacaktır (Mendelson, 2001). Fakat İngiliz hükümeti ve AB, İngiltere'nin en saygın uluslararası hukukçularından birisi olan Prof. Mendelson'un detaylı argümanını bir kenara atmıştır (Brilliant, 2004).

7. ANNAN PLANI REFERANDUMU SONRASI GELİŞMELER

2004 yılında ortaya çıkan Annan Planı, çözüm müzakereleri için bir milat olarak görülmüştür. İlk kez ortaya konulan bir plan müzakerelerden sonra halk oylamasına sunulmuştur. Plan, Kıbrıslı Türkler için çeşitli tavizler barındırmasına rağmen Türk tarafında yüksek bir oy oranı almıştır. Bununla birlikte, Rum tarafının planı reddetmesiyle sonuçsuz kalmıştır. Plan Rum tarafından reddedilse de GKRY 2004 yılında AB üyesi olmuştur. KKTC'nin devlet olarak tanınmaması, GKRY'nin tüm adayı temsil eder konumu ve AB üyeliği sorunları daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle, Kıbrıs sorunu sürekli olarak Türkiye'nin AB üyeliği için bir engel olarak gösterilmektedir. Bir başka deyişle, oluşturulan düşünce Türkiye AB üyesi olmak istiyorsa Kıbrıs'tan vazgeçmelidir şeklindedir. Ancak bu görüşün rasyonel dayanakları yoktur (Keser, 2022).

Annan Planı sonrasında, Kıbrıs Sorununa federasyon temelinde bir uzlaşma bulunması amacıyla hem Mehmet Ali Talat, Derviş Eroğlu hem de Mustafa Akıncı dönemlerinde müzakereler devam etmiştir. Türk tarafı için, uzlaşma sonrası oluşturulacak ortaklığın adada iki devletin eşit egemenliği ve yönetimiyle gerçekleşmesi, siyasi eşitlik ilkesinin korunması ve Garanti ve İttifak Antlaşmalarının geçerliliğini sürdürmesi önemli kırmızı çizgiler olarak belirlenmiştir. Rum tarafının görüşleri ise Garanti Antlaşmalarının geçerliliğinin sona erdirilmesi, Türkiye'nin adadaki askeri mevcudiyetinin sonlandırılması, mülkiyet ve toprak düzenlemeleriyle birlikte birçok Rum vatandaşının adanın kuzeyine dönmesini sağlama şeklindedir. Ayrıca Rum tarafı, müzakereler sırasında sürekli olarak uzlaşmaz bir duruş sergilemiş ve sonuçsuz kalan müzakerelerde Türk tarafını uzlaşmazlıkla suçlamıştır. Bu süreçte, Türk tarafı KKTC'nin uluslararası tanınması konusunda baskı yapmakta eksiklikler yaşamıştır. Her seferinde KKTC'nin tanınması gündeme geldiğinde, uluslararası aktörler bu talebi göz ardı etmiş ve yeni bir ortaklık için müzakereler devam ederken KKTC'nin tanınması isteğinin müzakereleri olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle engellemiştir (Uslu, 2022).

2003 yılında Doğu Akdeniz bölgesinde önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu tespit edilmesi, Kıbrıs Sorununa "petropolitik" bir boyutun eklenmesine ve çözüm müzakerelerine yeni bir soluk gelmesine neden olmuştur. Rum tarafı, adanın tek sahibi olduğunu iddia ederek bölgedeki değerli rezervlerden ve zenginliklerinden yararlanma ayrıcalığının yalnızca kendisinde olduğunu düşünmektedir. Bu amaçla Rum tarafı Doğu Akdeniz'i 13 ayrı parçaya bölmüş ve bu parçalarda ortak sondaj çalışmaları yapmak için uluslararası şirketlere ihaleler düzenlemiştir. GKRY, 2003 yılında Mısır, 2007'de Lübnan, 2010 yılında ise İsrail ile rezervlerin tespiti ve çıkarılması konusunda anlaşmalar imzalamıştır. GKRY'nin 2018 yılında İtalyan Eni, ABD merkezli Noble Enerji ve Exxon Mobil şirketlerine ve daha sonra Fransız Total şirketine Doğu Akdeniz'de sondaj izni vermesi, Rum tarafının iddia ettiğinin aksine uluslararası hukuka aykırı bir şekilde davrandığının bir göstergesidir. Bu durum, Kıbrıs Sorunu ile enerji kaynaklarının paylaşımı sorununun da etkisiyle bölgedeki gerilimi oldukça artırmış ve çözüm sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir. GKRY'nin Kıbrıs Sorununda KKTC ve isteklerini görmezden gelerek, KKTC'nin ve Türkiye'nin yetki alanlarını kapsayacak biçimde faaliyetlerde bulunması, Türk tarafı için bir tehdit olarak algılanmıştır. GKRY'nin Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan değerli petrol ve doğalgaz rezervlerinden yalnızca kendisinin faydalanması arzusu ve bu minvalde Türkiye ile ilişkilerinde sorun yaşayan ülkelerle anlaşmalar yapması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i dış politikasında daha da ön plana çıkartmasını sağlamıştır (Savrun, 2021; Gözügüzelli, 2021).

Türkiye, Doğu Akdeniz'deki gerginlik ve güç mücadelesi bağlamında bölgeyi önclemiştir. Bu sayede Türkiye, hem KKTC'nin garantör ülkesi olarak haklarını korumaya hem de kendi deniz yetki alanlarını savunmaya ve tehdit unsurlarını etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. GKRY'nin faaliyetlerine karşı Türkiye ve KKTC, 2011 yılında kıta sahanlığına yönelik ortak hareket etme anlaşmasına imza atmış ve 2018 yılında Kıbrıs parsellerinde sismik arama ve sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Ancak bu durum, Doğu Akdeniz'deki gerginliği artıran bir etken olarak görülmektedir (Uslu, 2022).

Enerji rezervlerinin Doğu Akdeniz bölgesindeki mevcudiyeti, bu bölgeye olan ilgiyi artırmış ve bölgeyi dar ve geniş anlamda egemenlik mücadelesi alanına dönüştürmüştür. Bu durum bölgedeki gerginliği katlamış ve Kıbrıs Sorunu etrafında çözüm müzakerelerini etkilemiştir. Son dönem çözüm müzakerelerinde Türk tarafının enerjile ilgili görüşleri, adanın çevresindeki enerji rezervlerinin taraflar arasında birleştirici bir unsura dönüşebileceği düşüncesine dayanmaktadır. KKTC, enerji konusundaki bu fikirleri esas nokta olarak belirleyerek, ortak fayda sağlamak amacıyla enerji komisyonu kurulmasını önermiştir. Ancak Rum tarafı, KKTC'yi sistemin dışına iten aksiyonlarına devam etmektedir. Bu durum, enerji rezervlerinin varlığının Kıbrıs Sorunu çözüm müzakerelerine etkisini yansıtmakta ve müzakerelerin seyrini karmaşıklştırmaktadır (Aslım, 2022).

2018 yılında Kıbrıs müzakereleri Crans Montana'da önemli bir aşamaya gelmiştir. Ancak Rum tarafının yeniden uzlaşmaz tavrı, federasyon temelinde bir çözüm bulma umutlarını ortadan kaldırmıştır. Bunun hem Türkiye hükümeti hem de BMGS tarafından kabul edilmesi, federasyon tezinin artık gündemde olmadığını vurgulayan bir gelişme olmuştur. Ek olarak, Türkiye, Rum tarafının anlaşmazlıklarını sürdürdüğü sürece çözüm müzakerelerine aynı şekilde devam etmeyeceğini bildirmiştir. Bu olaylar, Kıbrıs sorununun çözüm sürecine yeni bir bakış açısı getirmiş ve çeşitli çözüm yollarının arayışını hızlandırmıştır (Şahin, 2022).

Bu arayışlar dâhilinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, BM liderliğinde Kıbrıs'ın iki tarafıyla garantör devletler olarak 2021 yılında Cenevre'de 5+1 gayri resmi Kıbrıs Konferansına katılmıştır. Bu konferansta, taraflar arasında bir anlaşmaya varılamamış, Kıbrıs sorununa çözüm getiren bir sonuç elde edilememiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, iki devletli bir çözümü içeren altı maddelik somut bir planı masaya getirmiş, KKTC ve Türkiye tarafından, 53 yıldır dayatılan federasyon önerisinin başarısız olduğu önemle vurgulanmıştır. Tatar'ın bu planı, KKTC'nin bağımsızlığı ve egemenliği için çok önemli olmakla birlikte, adanın diğer tarafının da eşitliğini ve Güney ile iş birliğini vurgulaması yönünden oldukça önemlidir. KKTC bu görüşmelerde yapıcı bir tutum sergilerken, Rum tarafı Avrupa Birliği'nin yardımıyla çözümsüzlüğü seçmeye devam etmiştir ve 2023 yılında göreve gelen Nikos Hristodulidis demeçleri de bu durumun Rum kesimi tarafından devam ettirileceği yönünde tahminler doğurmaktadır (Keser, 2022).

8. SONUÇ

Kıbrıs meselesinin çözümü için ortaya çıkan federal bir çözüm içeren dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın adıyla anılan öneriler paketi incelendiğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti önerilerinin önemli bir kısmının dikkate alınmadığı görülmüştür. Bu öneride egemenlik, eşitlik, uzun vadede iki kesimlilik, ya da Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi, beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Mal mülk konularında koçanlar esaslı ve karşılığında güneyde mal bırakmadan kuzeyde Rum malı kullananlar bunun bir bedelini ödemek durumunda kalacaktır. Buna hazır olanlar için plan olumludur. Ama Kıbrıs'ta tarafların siyasi eşitlik ve egemenliğinin kabul edileceği, Türk tarafının da söz söyleme hakkının olacağı bir AB üyeliği, kültürel özerklik ve bütünselliğinin korunup geliştirilebileceği, Türkiye'nin etkin ve fiili garantörlüğünün devam edeceği ve Türkiye'nin AB perspektifi önündeki engellerin tamamen kaldırılacağı bir çözüme ihtiyaç olduğunu düşünenler için ise, Genel Sekreterin önerileri yeterli değildir ve plan üzerinde masaya yatırılması gereken önemli hususlar olduğu görülmüştür. Her bir parça devlete diğer parça devletten gelip yerleşecek kişilere, belli süreler sonunda siyasi haklar tanınması, azınlıkta olan topluma verilen veto yetkilerinin ortadan kaldırılması olasılığını da beraberinde getirmektedir. Böyle bir düzenleme, barış içinde bir arada yaşamayı istemeyenlere, sayısal olarak azınlıkta olan toplum üzerinden çeşitli oyunlar oynama şansı tanımaktadır. Kaldı ki, kötümser senaryolardan dolayı olsa da azınlıkta olan toplumda kendini güvende hissetmeme ve sürekli teyakkuz halinde bulunma psikolojisi yaratan bir düzenlemenin, sayısal çoğunluğu oluşturan topluma da kazandıracakları sınırlı olacağı o dönem tartışılmıştır.

Annan Planı, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik bir çaba olarak ortaya çıkmıştır. 2004 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından önerilen bu plan, Kıbrıs'ın yeniden birleşmesini hedeflerken, tarafların takındıkları farklı tavırlar ve toplumların tutum noktasındaki ortaklaşamama güdüsü süreci akamete uğramıştır. 2004 referandumunda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu planı kabul ederken, Güney Kıbrıs Rum Kesimi reddetmiş ve Türkiye Kuzey Kıbrıs' açısından yeni bir yol haritasına yönelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs politikası, uzun yıllardan beri Kıbrıs Türk halkının haklarını koruma amacını taşıırken, adanın tüm toplulukları arasında adil bir çözümü desteklemek konusundaki çabaları da dikkate değer noktadadır.

Türkiye'nin Annan Planı sonrasında adaya ilişkin temel yaklaşımdaki asli ölçüt şüphesiz KKTC'nin varlığı ve Kıbrıs Türk halkının istiklalinin korunması noktasında şekillenmektedir ki, bu bağlamda öne çıkan temel

parametrelerin başında istikrar ve güvenliğin tesis edilmesi gelmektedir. Türkiye, Kıbrıs'ın güvenliği ve istikrarının sağlanmasını önemsemektedir. 1974 yılında Kıbrıs'ta meydana gelen askeri müdahale ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Türkiye, buradaki güvenliği korumayı amaçlamakta, garantör pozisyonunu hukuksal temelde öne çıkarmakta ve 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarının ortaya koyduğu hukuki tabloyu vurgulamaktadır.

Türkiye, adanın Kuzey ve Güney olarak iki ayrı egemen devlet olarak kabul edilmesini sağlayacak, siyasi, hukuki ve iktisadi tedbirleri kuvvetlendirmiştir ki, özellikle Türk Devletleri Teşkilatı nezdindeki gözlemci üye pozisyonu ve Rusya ile geliştirilen istişare mekanizmaları bu vurguyu kuvveden fiile doğru taşımayı amaçlamaktadır. 1983'te ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasını ve Kıbrıs sorununun federal bir çözümün ötesine gitmesi temel savunu noktasıdır.

Gelinen nokta itibarıyla, Türkiye, Kıbrıs sorununun barışçıl bir şekilde çözülmesi için müzakerelerin ve diplomatik çözüm yollarının kullanılmasını desteklemeye devam etmekte, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler üzerinden yürümekte olan müzakere süreçlerine yön vererek mevcut istikrarsız yapının önüne geçme yönünde enerji ortaya koymaktadır.

Özellikle son yıllarda çok daha kuvvetli şekilde öne çıkan, Kıbrıs'ın çevresindeki deniz bölgelerinde doğalgaz ve petrol rezervleri keşfi ve bölgesel istikrarsızlıklar sonrasında, Kuzey Kıbrıs'ın enerji kaynaklarından adil bir şekilde yararlanma hakkının olduğuna ilişkin Türkiye'nin hukuksal tezleri ve adada Kıbrıs Rum Kesimi'nin tek taraflı faaliyetlerine set çekme girişimleri, Kıbrıs adasında hakkaniyetten yana çözümün odağında Türkiye Cumhuriyeti'nin me denli önemli bir rol üstlendiğini gözler önüne sermektedir.

Bütün bu geçmişi, çözüm çabaları açısından tekrar düşünüldüğünde ise 2004 sonrası süreç, meselenin daha fazla uluslararasılaştığı, müzakerelerin şeklen sürse bile çözüme varmaktan ve adayı birleştirme perspektifinden uzak olduğu anlaşılmıştır. Kıbrıs adasının jeopolitik ve jeoekonomik konumu ve önemi sorunu sadece siyasi bir mesele olmaktan çok bölgesel ve küresel aktörlerin de içinde olduğu çok boyutlu bir sürece doğru evrilmesine neden olmuştur.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Akbayrak, D. (2021). *Türkiye – Avrupa Birliği ilişkilerinde Kıbrıs*. Net Kitap Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. Alkım Yayınevi.

Aslım, İ. (2022). *ABD dış politikasında Kıbrıs açmazı*. Kalkedon Yayınları.

Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışarı/Annan Planı ve Referandum Süreci*. Asil Yayın Dağıtım

Baykal, S. ve Arat, T. (2006). *AB'yle ilişkiler*. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (1980-2001)* Cilt II içinde (s. 3229-351). İletişim Yayınları.

Brilliant, J. (2004, 22 April). *Greek Cypriots posed to reject annan plan*. United Press International, Larnaka. <http://www.washtimes.com/upi-breaking/20040422-113351-3557r.htm> adresinden 02 Nisan 2022 tarihinde alınmıştır.

Bozkurt, G. (2002). Kıbrıs'ın tarihine kısa bir bakış. Ş. K. Ülger ve E. Efegil (Ed.). *AB ve Kıbrıs: Bugünü ve geleceği* içinde (s. 38-42.) Gündoğan Yayınları.

- Çivi, H. (2004). Düünden Bugüne Kıbrıs. G. Kalaycı (Ed.), *Kıbrıs ve geleceği içinde* (s. 336-339). Nobel Yayın Dağıtım.
- Erdönmez, C. (2005). Tarihi boyutuyla Kıbrıs. G. Kantarcı (Ed.). *Kıbrıs laboratuvarı*. Aktüel Yayınları.
- Esen, B. N. (1971). *Türk Anayasa Hukuku*. Ayyıldız Matbaası.
- Gazioğlu, A. C., (1992). *Kıbrıs Türk tarihi-Türk dönemi (1570-1878)*. Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.
- Girne Amerikan Üniversitesi Deklerasyonu. (29.11.2002). Girne Amerikan Üniversitesi Senatosu.
- Gözügüzelli, E. (2021). *Kıbrıs: Barışın gölgesinde psikolojik savaş*. Nobel Yayınları.
- Gürel, Ş. S. (2004, 1 Nisan). KKTC'de egemenliğe son. Cumhuriyet Gazetesi.
- Hannay, D. (2005). *Cyprus: The search for a solution*. I.B. Taurus, London.
- Hasgüler, M. (2000). *Kıbrıs'ta enosis ve taksim politikalarının sonu*. İletişim Yayıncılık.
- Keser, U. (2022). *Hukuk, Diplomasi ve Meşruiyet: Kıbrıs*. Kriter Yayınları.
- Kıbrıs: Annan Planı Beyin Fırtınası. (2005). *Avrasya stratejik araştırmalar merkezi çalışmaları*, Asam Yayınları, Sayı:5.
- Kızılyürek, N. (2009). *Daha önceleri neredeydiniz? Düünden bugüne Kıbrıs müzakereleri*. Birikim Yayınları.
- Kloti, U. (2001). Consensual government in a heterogeneous polity. *West European Politics*, 24(2), 19-34. <https://doi.org/10.1080/01402380108425431>
- Kriesi, H. (2001). The federal parliament: The limits of institutional reforms. *West European Politics*, 24(2), 59-76. <https://doi.org/10.1080/01402380108425433>
- Lijphart, A. (1986). *Çağdaş Demokrasiler*. (E. Özbudun ve E. Onulduran, Çev.), Yetkin Yayınları.
- Linz, J. (1993). *Başkanlık sistemi veya parlamenter sistem arasındaki tercihin siyasal ve sosyal sonuçları, BDT ülkelerinde demokrasiye geçiş ve anayasa yapımı*. Tdv Yayınları.
- Mendelson, M. H. (2001). *Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne girişi neden hukuka aykırı olacaktır, hukuki mütalaa*. Londra.
- Özersay, K. (2012). *Kıbrıs sorunu*. B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası: kurtuluş savaşından bugüne, olgular, belgeler, yorumlar* (Cilt III: 2001-2012) içinde (s. 632-689). İletişim Yayınları.
- Savrun, E. (2021). *Kıbrıs politikaları: 1960 ve 1974 yılları arasında Türkiye ve İngiltere'nin karşılaştırmalı Kıbrıs Politikaları*. Net Kitap Yayıncılık.
- Salep, M. (2023). *Türk dış politikasında Kıbrıs (Zürhten Kanlı Noel'e)*. Nobel Yayınları.
- Somuncuoğlu, S. (2004). *Annan Planı Gerçeği ve KKTC'nin Kurtuluşu*. Yeni Avrasya Yayınları
- Stephen, M. (2003, 17 Ocak). *TBMM'de Kıbrıs sempozyumunda yaptığı konuşma*. <http://www.tbmm.gov.tr> adresinden 6 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.
- Stavrinos, Z. (1999). *The Cyprus conflict -national identity and statehood*. Cyrep Yayınları.

- Şahin, S. (2022). *Uluslararası çatışma çözümü ve arabulucuk: Kıbrıs sorununda BM Genel sekreterlerinin arabuluculuk çalışmaları*. Orion Yayınevi.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet sistemleri ve 1982 anayasası*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (Tusam) Kıbrıs Raporu. (2006) Annan Planı'na 'evet'in 95 zararı. Kıbrıs sorununun kapsamlı çözüm anlaşması metni (Annan Belgesi)
- Tümerkan, M. (2002, 25 Kasım). *Kofi Annan planı*. Kıbrıslı Gazetesi.
- Uluşahin, N. (1999). *Anayasal bir tercih olarak başkanlık sistemi*. Yetkin Yayınları.
- Uslu, N. (2022). *Kıbrıs: Bir çözümsüzlük sarmalı*. Orion Yayınevi.
- Uygun, O. (1996). *Federal devlet - temel ilkeler, kurumlar ve uygulama*. Çınar Yayınları.